

УДК 349.2

Т.В. АНДРЕЙЧУК, Оболонський районний суд міста Києва

ЩОДО ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ГАРАНТІЙ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Ключові слова: юридичні гарантії, правовий статус, трудові правовідносини, трудове право

Людина існує в соціумі і виконує соціальне призначення в різних сферах життєдіяльності за допомогою встановлення соціальних зв'язків, з метою реалізації законних прав. Але важлива не тільки регламентація різних груп прав, а й, перш за все, забезпечення їх функціональності, що досягається за допомогою реалізації системи юридичних гарантій, передбачених державним законодавством. Нормативне забезпечення юридичних гарантій реалізації прав, свобод і законних інтересів – це важлива частина трудового права.

У теорії і на практиці існує безліч проблем, пов'язаних з: визначенням правової категорії «юридичні гарантії»; характеристикою реалізації окремих класифікаційних груп суб'єктивних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина України; забезпеченням такого їх властивості, як функціональність і ефективність. Відповідні проблемні питання стосуються і забезпечення юридичних гарантій трудових прав, свобод і законних інтересів суддів.

Зазначені питання на різних етапах суспільного розвитку досліджували такі видатні вчені, як: О.А. Антон, В.В. Безусий, О.М. Костюков, М.М. Мацькевич, А.В. Міцкевич, П.М. Рабинович і т.д. Однак, зважаючи на існування великої кількості недоліків саме в державному законодавстві загального та спеціального характеру, зазначені питання вимагають додаткового дослідження, аналізу і доопрацювання.

Основною метою даної статті є визначення поняття та значення юридичних гарантій в

трудовому праві загального характеру для подальшого застосування в характеристиці юридичних гарантій реалізації трудових прав суддів. Для досягнення поставленої мети в статті необхідно вирішити такі основні завдання: визначити поняття «юридичні гарантії», виокремити та охарактеризувати основні їх види; проаналізувати положення державного законодавства, наукових досягнень із зазначених питань; внести ряд пропозицій по удосконаленню чинного законодавства України.

Перш за все, слід визначити зміст правової категорії «юридичні гарантії» за допомогою наукових досягнень загальнотеоретичного значення.

Вчені по-різному трактують правову категорію «юридичні гарантії», наприклад, А.Ф. Нікітін під гарантіями прав і свобод розуміє «обов'язок держави захищати людину, створювати правові, соціальні та культурні умови для реалізації його прав і свобод, а також діяльність міжнародних та державних організацій по захисту прав людини» [1, с.76]. Дійсно, юридичні гарантії стають дієвими після їх закріплення в рамках державного законодавства, але, швидше, відповідне твердження слід застосувати при характеристиці властивостей категорії, а не її змісту. У свою чергу, на думку І.М. Погрібного, гарантіями є «система соціальних умов і спеціальних засобів, за допомогою яких здійснюється життя в суспільстві» [2, с.128]. Зазначене наукове твердження досить абстрактним. Але юридичні гарантії дійсно забезпечують життєдіяльність людини і громадянина України за допомогою засобів реалізації їх правомочностей в об'єктивній дійсності. Також, в рамках теорії права, поширена наукова позиція, яка визначає «юридичні гарантії» як спеціальні засоби забезпечення законності. Наприклад, П. Рабинович зазначає, що «юридичні гарантії законності – це передбачені законом спеціальні засоби впровадження охорони і, в разі порушення, відновлення законності» [3, с.131]. Відповідне твердження характеризує гарантії з точки зору їх функціональності та забезпечення законності. Численна група вчених поєднана

поглядом на зміст правової категорії «гарантії» через призму зв'язку проголошених прав, свобод і законних інтересів людини та їх безпосередньою реалізацією в об'єктивну реальність. З цього приводу А.Ю. Олейнік зазначає, що: «гарантії – це відповідні умови і засоби, що сприяють втіленню в життя проголошених прав, свобод і обов'язків» [4, с.156]. Аналогічну наукову позицію підтримує М.С. Малєїн, який доповнює, що гарантії – це «умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення у повному обсязі і всебічну охорону прав і свобод людини» [5, с.32]. Більш поширений науковий погляд має О.Ф. Скакун, яка під гарантіями прав, свобод і обов'язків людини і громадянина розуміє «систему соціально-економічних, політичних, юридичних умов, способів і засобів, що забезпечують їх фактичну реалізацію, охорону і надійний захист. Коли немає гарантії, то права, свободи та обов'язки людини і громадянина приймають форму «заяв про наміри» [6, с.203].

Більш сучасний погляд має А.А. Антон, який відзначає, що «для більш глибокого дослідження поняття юридичних гарантії слід розглядати їх у двох значеннях: у широкому і вузькому сенсі. Юридичні гарантії в широкому сенсі – це складна категорія, яка охоплює собою норми права і діяльність державних органів, громадських організацій та їх посадових осіб. Юридичні гарантії у вузькому сенсі представляють собою систему норм права, призначенням яких є забезпечення уповноваженим суб'єктам реалізацію їхніх прав» [7, с.187]. Зазначене наукове твердження швидше містить перелік варіантів способів реалізації суб'єктивних прав (діяльність державних органів, громадських організацій та їх посадових осіб), а не зміст гарантії. Таким чином, на основі зазначених вище наукових тверджень, слід розвивати наукову позицію, яку підтримують більшість вчених, про те, що «гарантії» – це система умов, засобів і способів, визначених національним законодавством, які забезпечують реалізацію проголошених прав, свобод і законних інтересів людини в об'єктивній реальності, охорону і захист інте-

ресів особи, суспільства і держави, законність та охорону правопорядку. Гарантії – це структурна, функціональна частина правової категорії «правовий статус» загального характеру.

Отже, визначивши зміст правової категорії «гарантії» слід зазначити, що державним законодавством їх передбачено велику кількість, тому в науковому просторі вони розділені на окремі види з урахуванням різних класифікаційних критеріїв. Але слід зауважити, що групи гарантії в сукупності забезпечують повну і всебічну реалізацію прав і свобод людини і громадянина. Перш за все, слід відзначити наукове твердження В.В. Безусий, який справедливо розділяє гарантії на загальні та спеціальні, відзначаючи, що: «Загальні гарантії – це об'єктивні обставини, що створюють відповідні умови і передумови для правомірної реалізації прав і свобод громадян, а спеціальні (правові) гарантії – це певні юридичні засоби, спрямовані на реалізацію та захист прав і свобод громадян» [8, с.256]. У свою чергу, А.М. Ярошенко зазначає, що: «За змістом і способом всі гарантії трудових прав працівника можна розділити на матеріально-правові та процесуальні-правові, а за цільовим призначенням – на гарантії реалізації трудових прав і гарантії їх охорони» [9, с.44]. У свою чергу, А.Ф. Скакун зазначає, що: «Юридичні гарантії прав людини поділяються на: гарантії реалізації прав; гарантії охорони прав; гарантії захисту прав. Гарантії охорони – встановлення меж здійснення прав і свобод, їх конкретизація в законодавстві, встановлення процедур, засобів заохочення, стимулювання, пільг для ініціативної реалізації прав, встановлення засобів профілактики і запобігання правопорушень. Гарантії захисту – конституційний нагляд, контроль, відповідальність правопорушника, встановлення заходів відповідальності винних за порушення прав і свобод громадян, встановлення заходів захисту прав, відновлення порушеного права» [10, с.190].

Підсумовуючи наукові твердження з приводу класифікації гарантії, слід сформулювати єдиний і повний їх перелік: 1) за сферою дії: міжнародні; національні; локальні; індивідуа-

льні, 2) по підставі правового статусу особистості: загальні, спеціальні, індивідуальні, 3) за змістом: соціальні; економічні; політичні; ідеологічні; етичні, юридичні, 4) за спрямованістю: гарантії реалізації проголошених прав, свобод і законних інтересів людини в об'єктивній реальності; охорони і захисту інтересів особи, суспільства і держави, забезпечення законності та охорони правопорядку, 5) за суб'єктної приналежності: гарантії забезпечення захисту та охорони інтересів фізичних та юридичних осіб усіх форм власності, суспільства, держави; 6) за галузями права: гарантії реалізації громадянських, трудових, кримінальних, конституційних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина тощо. Юридичні гарантії в трудовому праві слід розділити на гарантії забезпечення, охорони і захисту трудових прав, свобод і законних інтересів учасників трудових правовідносин. Для окремих категорій працівників передбачені додаткові гарантії реалізації права на працю, що пов'язано зі специфікою трудової функції і характером професійної діяльності. Також, основною характеристикою юридичних гарантій є їх нормативне забезпечення. Так, О.Ф. Скакун справедливо зазначає, що: «У кожній державі права людини закріплюються або в Конституції, або в спеціально присвяченій їм декларації. У поточних законах і підзаконних юридичних актах передбачаються процедури, механізми реалізації та захисту основних прав людини, закріплених у Конституції» [10, с.189]. Таким чином, слід зазначити, що юридичні гарантії трудових прав визначені нормативно-правовими актами як загального, так і спеціального характеру. Основні юридичні гарантії трудових прав, свобод, інтересів працівників забезпечені в Конституції України. Також юридичні гарантії трудових прав, свобод, інтересів працівників забезпечені КЗпП України (наприклад, Глава VIII називається «Гарантії і компенсації»). Додатково юридичні гарантії встановлюються спеціальними нормативно-правовими актами для окремих категорій працівників, що зумовлено специфікою їх професійної діяльності та трудової функції.

На основі зазначених вище наукових тверджень, слід виділити особливості юридичних гарантій у трудовому праві: вони є функціональним елементом правового статусу працівника загального характеру забезпечуються загальним державним законодавством, яке встановлює однакові умови, способи і засоби реалізації трудових прав, а також спеціальними нормативно-правовими актами, встановлюють додаткові можливості, вимоги і/або обмеження окремих категорій працівників; спрямовані на реалізацію, охорону і захист трудових прав учасників трудових правовідносин (у свою чергу, захист і охорона трудових прав включає в себе попередження, усунення умов і причин порушень, оновлення порушених трудових прав і притягнення винних осіб до юридичної відповідальності), реалізуються в процесі виникнення, розвитку та припинення трудових правовідносин. Таким чином, юридичні гарантії в трудовому праві – це умови, способи і засоби, визначені Конституцією України, КЗпП України та спеціальними нормативно-правовими актами, які забезпечують реалізацію, захист і охорону трудових прав, свобод і законних інтересів учасників трудових правовідносин в процесі їх виникнення, розвитку та припинення.

Комплекс трудових прав, передбачених Конституцією та КЗпП України включає в себе: право на працю, право на належні, безпечні і здорові умови праці, право на винагороду, право на відпочинок, право на захист та інші. Для повноцінної реалізації трудових прав необхідно дію надійних механізмів їх забезпечення, захисту та охорони, що є основою спеціальних юридичних гарантій. На наш погляд, функціональність юридичних гарантій, спрямованих на охорону, захист і забезпечення трудових прав, свобод і законних інтересів, обумовлює відокремлення відповідних самостійних і взаємопов'язаних інститутів, ефективна взаємодія яких сприяє безперешкодної реалізації зазначених елементів учасниками трудових правовідносин у сфері праці.

Значення юридичних гарантій трудових прав, свобод і законних інтересів полягає в

таких аспектах: забезпечують функціональність і ефективність проголошених трудових прав, свобод, інтересів; визначають правове становище працівника у трудовій сфері за допомогою реалізації трудових прав і, як наслідок, трудової функції та професійної діяльності, що сприяє матеріальному забезпеченню, моральної самодостатності; визначають рівень охорони та захисту проголошених трудових прав, свобод і законних інтересів учасників трудових правовідносин; сприяють розвитку економічної сфери життєдіяльності допомогою здійснення ефективної роботи на підприємствах, установах, організаціях усіх форм власності; визначають відповідність України міжнародним стандартам реалізації трудових прав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словарь-справочник по праву / сост. А. Ф. Никитин. – М. : Акалис, 1995. – 140 с.
2. Погребной И. М. Теория права : учебное пособие / Погребной И. М., Шульга А. М. – Харьков : Ун-т внутр. дел, 1998. – 148 с.
3. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник / Ра-

бінович П. М. – Вид. 5-те, зі змінами. – К. : Атіка, 2001. – 176 с.

4. Теорія держави і права : навч. посіб. / Олійник А. Ю., Гусарев С. Д., Слісаренко О. Л. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 176 с.

5. Малейн Н. С. Охрана прав личности советским законодательством / Малейн Н. С. ; отв. ред. А. И. Масляев. – М. : Наука, 1985. – 165 с.

6. Скакун. О. Ф. Теория государства и права / Скакун. О. Ф. – Х. : Консум ; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.

7. Антон О. А. Юридичні гарантії в трудовому праві / О. А. Антон // Університетські наукові записки. – 2005. – № 3 (15). – С. 185–190.

8. Безусий В. В. Юридичні гарантії зайнятості та працевлаштування населення / В. В. Безусий // Право і безпека. – 2012. – № 3 (45). – С. 255–258.

9. Ярошенко О. М. Щодо правового статусу працівника / О. М. Ярошенко // Проблеми законності. – 2009. – № 106. – С. 38–45.

10. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / Скакун О. Ф. – Пер. з рос. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.

Андрейчук Т. В. Щодо поняття і значення юридичних гарантій в трудовому праві / Т. В. Андрейчук // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 7–10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_4_3.pdf

Досліджено та охарактеризовано поняття і значення юридичних гарантій в трудовому праві, проаналізовано нормативно-правові акти загального та спеціального характеру.

Андрейчук Т.В. О понятии и значении юридических гарантий в трудовом праве

Исследованы и охарактеризованы понятие и значение юридических гарантий в трудовом праве, проанализированы нормативно-правовые акты общего и специального характера.

Andreychuk T.V. To Concept and Value of Legal Guarantees in Labor Law

This article examines and describes the concept and importance of legal guarantees in labor law, analyzes regulations of general and special nature.